

Мост Соколовића

Питање „сукоба“ и укрштања путева човека и реке представља стални и свуда присутни проблем. При тим „сусретима“ вода је равнодушна а код човека се јавља питање како да је „преброди“. Повољна места за прелаз реке називају се „брод“. Касније ће се јављати идеја о градњи моста као трајног решења...

„Од свега што човек у животном нагону подиже и гради ништа није у мојим очима боље и вредније од мостова. Они су важнији од кућа, светији од храмова. Свачији и према сваком једнаки, корисни, подигнути увек смислено, на месту на ком се укрштава највећи број људских потреба, истрајнији су од других грађевина и не служе ничему што је тајно или зло... Све је прелаз, мост чији се крајеви губе у бесконачност, а према ком су сви земни мостиви, само дечије играчке. Бледи симболи. А сва је наша нада с оне стране.“

После градње мост постаје део пута а постојање реке се скоро и заборави. „Високо изнад сад се ишло као на крилима право са једне високе обале на другу...“

Особеност Соколовићевог моста је у томе што је он као драгуљ (врхунац градитељске вештине) бачен у недођију и дивљину природе са којом се никад неће моћи довести у склад. Такав утисак имао је путник (поготову при првом сусрету са лепотом моста и његовом неподударношћу са изгледом околине). „Предео није могао да се приљуби уз мост нити мост уз предео. Гледан са стране, његов бео и смело изведен лук је изгледао увек издвојен и сам, изненађеног путника као необична мисао, залутала и ухваћена у кршу и дивљини.“

Срећна је околност што је будући велики писац одрастао поред и са овако необичним објектом, тако да је његово касније писање о мосту део и његове аутобиографије. По сопственом признању, он није поред моста само

одрастао, већ је ту живео и касније као тридесетогодишњак и писао своје приповетке које проласком времена нису губиле на вредности.

„Нисам ја у овој приземној згради само провео детињство, као што се обично говори и пише, него и написао велики број својих приповедака – „Алије Ђерзолеза“, „Мост на Жепи“ [?] као и готово све приповетке штампане у првој збирци изашлој у издању СКЗ 1924“. Другом приликом ће се чути: „Његов отац је био кујунџија и поправљао је млинове за кафу. Истина, у крштеници му стоји да је био подворник, али то није тачно“. Наведена места нису једини пример нетачних тврдњи које се деценијама вуку по „званичним“ биографијама. Мало је познато да је писац 1920. за околину био „млади Србин католик...“

У основи, мост као дело младог искушеника манастира Милешева (силом потурченог – не обећањима и жељом за лагодношћу – као део најтежег намета из очаја названог „данак у крви“) и тако је он и део Српске Цркве. Ту истину не може да затре чињеница да је мост кроз векове био символ српске несреће – данак у крви, кулуци, чардаци, страже и турске и бечке, ритуална (свечана) погубљења, вољом исламских моћника.

Са друге стране, мост је „исписник“ једног процеса на који се из психолошких разлога обраћа мало пажње. Настанак моста се подудара са временом „турчења“: „сви су они скорашњи Турци и нема готово ниједног који не памти или оца или деду као хришћанина или тазе потурчењака... Потурчењаци и у четири ока признају да им је присело и на нос ударило“ (како је тек хришћанима?)

Тако је хроника моста уједно и хроника сазревања и претварања потурица у праве Турке (како они о себи у самообмани мисле). При крају романа, такви Турци (потурчењаци) су ближе Бечу него својим некадашњим сународницима по роду, језику, вери. По језику су и даље исти народ, али беже од тога...

Тврди се како роман говори о „ведром и веселом животу... Има више лепоте и радости живљења него што смо навикли из других Андрићевих

књига...“ Донети у свет више лепоте и радости него што је има у реалу свакодневног живота, то је задатак сваког уметничког дела. Уметност се „инсталира“ у свет осредње пријатног далеко од реала. „Учена имагинација писца је попунила сиве просторе које писани документ тог времена није попунио.“ Овде је невоља што је та лепота фиктивне природе и уз то „једнострана“ и у реалу и у роману.

Контраст реала и фикције се остварује у овом примеру на више начина. На првом месту, роман и по цену неистине истиче лепоту и ведрину насеља, што би га ставило изнад других вароши сличне природе; са друге стране, о лепоти живота оног места се говори тако да писцу одвлачи пажњу од конкретних прилика док саставља свој текст у тешким и неизвесним условима од Немаца окупираног Београда: „Роман ‘На Дрини ћуприја’ писао сам у разрушеном Београду, у време кад не бих дао ни две паре за сопствени живот. Нисам веровао да ћу жив дочекати крај рата...“

„Лепота“ је у овом случају намењена само странци господара. „Капија“ је можда пријатно састајалиште – зна се за кога. Ту окупљени налазе се као у позоришту и посматрају пролазнике мостом вођене својим пословима или теране различитим невољама. Зна се какво је понашање у таквим приликама – група окупљених доконих (па и обесних) људи не оставља на миру потребите пролазнике па и кад су у питању њихови истоверни сународници... Како је тек хришћанима који пролазе невољом терани док се повијају под теретом сваке беде и обавеза.

Долазак Аустријанаца мења ствари: „свуда и у свима страх. Немци који улазе боје се заседе, Турци се боји Немаца, Срби Немаца и Турака...“ Од некад свечаних јавних иступа на капији: „Сад су се, као случајно, састали овде, да се на неупадљив начин договоре шта да раде.“

У свету ведрине по којој је роман толико познат дешава се трагедија девојке Фате која у непомирљивој жељи да избегне нежељени брак опредељује се за смртоносни скок у реку и то у најсвечанијем тренутку и на највиднијем месту. При опису писац жели да утеши и себе и читаоца

тврдњом како је то „посве изузетан догађај, каква се не памти и какав се валда неће поновити док је моста,,“ Као и толико пута реал је у сукобу са маштом писца и његовом жељом да ствари представља друкчије и ведрије. „Капија“ моста је идеално место за остварење таквих намера. Колико је таквих случајева кроз три века постојања моста?! „Неуспели“ покушаји несрећног Ђоркана су ту пре изузетак него правило. „Сто пута“ сам полазио да са капије скочим у Дрину и сто пута ме нешто враћало.“ Сличне мисли заокупљају и преварену учитељицу Зорку. Затим, сви покушаји пијаних или лудо храбрих да реку пређу ивицом моста уз пожељно присуство „публике“ завршавају се по роману срећно и успешно. О кобним и неуспелим покушајима каквих је сигурно било, роман не говори...

Поменута епизода са девојком Фатом је повод да се шире проговори и о писцу и о његовом делу. Зна се да је писац као стваралац текста „свемогућ“. Никога не чуди што су њему познате и мисли јунака – он их ствара. Како ускладити ово убеђење са чињеницом да човек који ствара и „чита“ мисли не зна (?) како је текао разговор два будућа несудбина „пријатеља“? Он само равнодушно констатује и несвестан „замке“ у коју се хвата: „То никад нико неће сазнати. Исто тако није се право знало како се ствар одиграла између оца и његове кћери...“

Иначе, на више случајева се примети како се живот муслиманског друштва одвија по хришћанском моделу, писцу добро познатом.

Роман као поглед у прошлост значи и враћање моста у центар догађања како је било кроз три протекла века. Доласком А мост ће само још извесно време имати свој ранији значај на који су навикле генерације. „Био је стварно одсечен и од Истога и од Запада и препуштен себи као насукани бродови... Људске потребе су се окренуле и ствари у свету променила...“

Градњом пруге кретање и путника и робе преноси се на нови простор. Мост губи ранији значај повезивања „светова“ и постаје само веза значајан за околину. Друштвени живот се цепа – његов „дивилни“ део одвија се унеколико као и до тада. Други „гарнизонски“ као и у свим значајним

местима (овде је значај не због величине и улоге насеља, већ због близине границе) живи својим животом недоступним околини, која није просторно удаљена...

Слично Андрићу који од вароши прави место ведрине поступа и други велики српски писац кад говори о пограничном месту Токај са аустријско-руске границе у својим Сеобама. У оба случаја Токај 1750. описује Симеон Пишћевић, а сто година касније А. Гиљферинг о пограничним варошима. По њиховом исказу насталим сасвим независно, живот у те две насебине се приказује као врло суморан. Није ведрији ни живот В у пишчевим писмима из 1913. или доживљајима из 1920.

Писац каже да су сви његови ликови „или постојали или могли постојати“ – то већ довољно говори колико су његова дела смеша реала и фикције. Са „олакшањем“ се прима тврдња да су личности могле постојати, што значи да се излагање креће у оквирима стварног и могућег, од оног читаоца који жели да зна како се налази на терену могућег. Другом приликом ће се пак рећи: „Права уметност је оно што никад није било, а што је највећа истина живота.“

Уз остало до Вишеграда допире ехо догађаја из Србије у време Црног Ђорђа као и из касније кнежевине – која хришћанима буди наду плаћену увећаним страдањима, а „Турчин“ улива страх и жељу за одмаздом... У роману о мосту говориће се о ратовању Црног Ђорђа 1809, док ће о пропасти устаничке државе 1813. говорити у делу о Травнику.

Уобичајено је код Срба кад се говори о ратовању Србије 1914 да се сва пажња усмерава на победе на Церу и Колубари, што је разумљиво. Роман скреће пажњу на страдање Срба који су под влашћу Аустрије (прогони, таоци, шуцкори...) Јасно је што се дешава тако. И свесно и подсвесно се избегавају суморни мотиви који ионако испуњавају живот свакодневице. У тој чињеници налази се главни стуб успеха уметничког гледања на свет. Тамо се живот приказује далеко лепшим и успешнијим него што јесте.

Једно од својстава уметности јесте и „хипертрофија“ извесних особина јунака, било у циљу стварања повољне или неповољне слике о њему. У том погледу изразит је пример описа поп Николе из епизоде свечаног уласка аустријске војске... Један је од представника три вере који се ту морају наћи (православље, ислам, јудаизам). Оцењени су као „законоше и први људи“: „Поп Никола је од све четворице био несумњиво најмирнији и најприбранији... за целу варош и сав срез (!) он је оличење Српске Цркве и свега онога што народ назива и сматра хришћанским. И више од тога, свет у њему гледа прототип (!) свештеника и старешине уопште...“ Овде се писцу мора одати признање које је указао православном свештенику, какво је међу српским писцима мало ко учинио (важно је то истаћи, јер га ништа не обавезује, али и не спречава да поступи супротно).

Ту је чинио – и то треба истаћи – супротно од великог песника и писца знаменитог Горског Вијенца који своје дело користи да се наруга и исмеје њему потчињеног поп Мићу. Знаменито дело ништа не би изгубило да је сцена са поп Мићом изостављена. Овај лик се у целом делу јавља само на једном месту. Није невоља у томе што поменути свештеник као полуписмен једва чита, већ што се он према спеву не одликује ни јунаштвом а ни мудрим размишљањем као већина војвода из познатог дела. Познато је колико је стварност супротна од песничког дела и колико је свештеника предњачило у небројеним сукобима са освајачима разних врста...